

<https://hstryres.uz/journal/index.php/makro>

2026, № 2 (14)

ISSN-3030-3761

ТАРИХИЙ ТАДҚИҚОТЛАР
Илмий журнали

ИСТОРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
Научный журнал

HISTORICAL RESEARCHES
Scientific journal

ТОШКЕНТ-2026

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосори:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief editor:

Шакиров Иляс Рахимзянович
т.ф.ф.д., (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор, Академик
Ўзбекистон Миллий университети
Сулейманов Рустам Хамидович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Муминов Алишер Гаффарович
Сиёсий фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Зуев Андрей Сергеевич
тарих фанлари доктори, профессор
Новосибирск Давлат университети
Ишанхуджаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Холиқулов Ахмад Баймаҳаматович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Габриэльян Софья Ивановна
тарих фанлари доктори, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Убайдуллаева Барно Машрабжоновна
тарих фанлари доктори, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Очилдиев Файзулла Бобоқулович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Саидбобоев Зокиржон Абдукаримович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Азизов Илдар Рафаэлевич
Сиёсий фанлари доктори (DSc)., доцент
Бизнес ва тадбиркорлик Олий мактаби

Гаффоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат университети
Сиддиқов Равшан Бердимуратович
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Тухтабеков Козимбек Азимбекович
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Бабабеков Акбар Давурбаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети
Бахранов Шерзод Таштурсунович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Жамоат ҳафсизлиги университети
Алиазарова Дилдора Валишеровна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Холиқулова Шахноза Боймуҳамматовна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Навоий Давлат педагогика институти
Нормуродов Дилмурод Раҳматуллаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Абдулаева Нигора Санжаровна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Америка технологиялар университети
Тоғаев Жасур Эркинович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Усаров Умид Абдумавлянович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Эшқувватов Бобир Валикул ўғли
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)., доцент
Ўзбекистон Миллий университети

Контакт редакции журнала
Город Ташкент, улица Мирзо Голиба,
Исторический факультет
Национального Университета
Узбекистана имени Мирзо Улугбека
Web: <https://hstryres.uz/journal/>
E-mail: I.Shakirov91@mail.ru
Тел: +998900382203

Contact Editors of journal
Tashkent city, street of Mirzo Golib,
Faculty of history of the National
university of Uzbekistan named after
Mirzo Ulugbek
Web: <https://hstryres.uz/journal/>
E-mail: I.Shakirov91@mail.ru
Phone: +998900382203

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1	Adilov Abror Anvarovich IKKINCHI JAHON URUSHIDAN KEYINGI DASTLABKI YILLARDA O‘ZBEKISTONDAGI DAVLAT VA DIN MUNOSABATLARI TARIXIDAN	5
2	Алиязарова Дилдора Валишеровна ВОЕННЫЕ КОРРЕСПОНДЕНТЫ И ИХ ВКЛАД В РЕГИОНАЛЬНУЮ ПЕРИОДИЧЕСКУЮ ПЕЧАТЬ ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЫ	14
3	Berdiyev Abduvali Abdug'aniyevich XIX ASRNING 30-40-YILLARIDA BUXORO XONLIGIDA INGLIZ-RUS SAVDO- IQTISODIY RAQOBATI VA UNING MINTAQAVIY SAVDO ALOQALARIGA TA’SIRI	27
4	Bo'tayev Jonibek Shodiyevich XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA SAMARQAND VILOYATIDA HARBIY- MA’MURIY BOSHQARUV TIZIMINING SHAKLLANISHI	35
5	Исхаков Мирсадик Мирсултанович, Ғойибов Бобир Собирович СУҒДИЙ ТИЛ СОН ТУРКУМИНИНГ ЛЕКСИК ВА РАҚАМЛИ ИФОДАЛАРИ	43
6	Kimsanova Ruxshona Xayrulla qizi NAVRO‘Z AHMADXON VA UNING AVLODLARI DAVRIDA TOSHKENT	53
7	Mamatova Maxfuza Baxriddinovna MARKAZIY OSIYO CHOY YO’LI TARIXIDAN	61
8	Muzaffarov Muhammadaminxon Xusanxon o‘g‘li TURKIY TILLI DAVLATLAR HAMKORLIK KENGASHI (TURKIY KENGASH) TARKIBIDAGI ASOSIY ORGANLAR VA TUZILMALAR	67
9	Ne'matov Shoxzodbek Ulug'bek o'g'li O‘ZBEKISTONDA O‘RTA MAXSUS, KASB-HUNAR TA’LIM TIZIMIDA AMALGA OSHIRILGAN ISLOHOTLAR (2017–2021-YILLAR)	73
10	Normuratov O‘rolbek Jumma o‘g‘li BUXORO XONLIGI VA ROSSIYA PODSHOLIGI O‘RTASIDAGI SIYOSIY HAMDA IQTISODIY MUNOSABATLARNING SHAKLLANISHI (XVI ASR OXIRI – XVII ASR BIRINCHI YARMI)	82
11	Очилдиев Файзулла Бобокулович БУХОРО АМИРЛИГИГА ТЕМИР ЙЎЛ ТАРМОҒИНИНГ КИРИБ КЕЛИШИ ВА УНИНГ ИҚТИСОДИЙ АҲАМИЯТИ	92
12	Qosimov Mirjalol Ravshan o‘g‘li O‘ZBEKISTONLIK PARTIZANLARNING SOBIQ ITTIFOQ HUDUDINI OZOD ETISHDAGI ISHTIROKI (UKRAINA VA RSFSR MISOLIDA)	101
13	Raximova Gulilola Zohid qizi O‘ZBEKISTONDA BOLALAR MAVZUSIGA IXTISOSLASHGAN OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING FAOLIYATI	110
14	Саломова Барчиной Журакуловна ЖУРНАЛИСТ АЁЛЛАРНИНГ ЖАМИЯТ ҲАЁТИ ВА ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ ЖАРАЁНЛАРДАГИ ЎРНИ	117
15	Toirova Zamira Suban qizi TOSHKENT IQTISODIY RAYONI ELEKTR ENERGETIKASI: HUDUDIY JOYLASHUVI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI	131
16	Turdaliyeva Gulasalxon Abdusalom qizi XV ASR OXIRIDA HIROT DAVLATIDA SOLIQ SIYOSATINING XUSUSIYATLARI (HUSAYN BAYQARO DAVRI)	137
17	Xasanboyeva Gulxayo Ximmat qizi 1950-1980-YILLARDA O‘ZBEKISTON SSR KOLXOZLARINING HOLATI VA UNDAGI O‘ZGARISHLAR	142

18	Qodirova Ra'no Mamirjonovna SOVET HOKIMIYATINING DASTLABKI YILLARIDA TURKISTON XALQ MAORIFI VA JAMIYATSHUNOSLIK FANINING SHAKLLANISHI	148
19	Ergashev Umidjon Muhammed o'g'li O'ZBEKISTON SSRDA SOLIQ TIZIMINING TASHKIL ETILISHI (TOSHKENT OBLASTI MISOLIDA)	155
20	Эргашев Хусан Юсуп ўғли ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИДА ОЛИБ БОРИЛГАН АРХЕОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАРНИНГ ОЛИБ БОРИЛИШИ ХУСУСИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР	162
21	Xaitov Zafar Uzakovich VIZANTIYA MADANIYATI VA UNING JAHON SIVILIZATSIYASIDA TUTGAN O'RNI	167
22	Юлдашева Шохсанам Юнусали кизи ВЕНСКАЯ СИСТЕМА МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ МУЗЕЙНОГО ДЕЛА ВО ФРАНЦИИ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XIX ВЕКА	173

Turdaliyeva G. A.

«O‘zbekiston tarixi» kafedrası mustaqil tadqiqotchisi

Farg‘ona davlat universiteti

gulasalturdaliyeva@gmail.com

XV ASR OXIRIDA HIROT DAVLATIDA SOLIQ SIYOSATINING XUSUSIYATLARI (HUSAYN BAYQARO DAVRI)

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolda XV asr oxirida Hirot davlatida amalga oshirilgan soliq siyosatining asosiy tamoyillari Husayn Bayqaro hukmronligi misolida tahlil qilinadi. Tadqiqotda Temuriylar davrida soliq tizimining shakllanishi, soliqlar turlari, ularning yig‘ilish tartiblari hamda davlat moliyasini boshqarishdagi o‘rni yoritilgan. Shuningdek, Husayn Bayqaroning iqtisodiy siyosati, adolatli soliq tizimini joriy etishga qaratilgan chora-tadbirlari va ularning ijtimoiy-iqtisodiy hayotga ta‘siri manbalar asosida ochib berilgan. Maqolada soliq siyosatining markazlashgan davlat boshqaruvi va shaharlar taraqqiyotidagi ahamiyati baholanadi. Tadqiqot natijalari temuriylar davri moliyaviy boshqaruv tizimini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: kepakiy, dinor, sohibi devon, ulufa, Astrabod, Bistom, mushrif, muhossil, shohruhiy.

KIRISH

XV asr oxiri XVI asr boshlarida Xuroson hududlarida hukmronlik qilgan Husayn Bayqaro davri, davlat boshqaruvi, iqtisodiy hamkorlik va madaniy taraqqiyot bilan ajralib turadi. Mazkur davrda olib borilgan soliq siyosati davlat xazinasini mustahkamlash, aholining turmush darajasini yaxshilash hamda ijtimoiy adolatni ta‘minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa soliq yukining me‘yorida belgilanishi va soliq yig‘ish jarayonlarining tartibga solinishi mamlakat iqtisodiy hayotiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatgan. Bunda Husayn Bayqaroning do‘sti va vaziri Alisher Navoiyning xizmatlari beqiyos bo‘ldi. Husayn Bayqaro hukmronligi davridagi soliq siyosati masalasi tarixchilar va tadqiqotchilar tomonidan qisman o‘rganilgan. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi Husayn Bayqaro davrida olib borilgan soliq siyosatining asosiy yo‘nalishlarini tahlil qilish, soliq tizimining o‘ziga hos jihatlarini yoritish hamda uning davlat boshqaruvidagi o‘rnini aniqlashdan iborat.

TADQIQOTNING ASOSIY NATIJALARI

Husayn Bayqaro davri Temuriylar davlatining siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy taraqqiyoti bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ushbu davr ko‘plab tarixiy va adabiy manbalarda yoritilgan. Mazkur masalani o‘rganishda birlamchi manbalar alohida ahamiyat kasb etadi. Bunga misol tariqasida Alisher Navoiyning asarlari muhim o‘rin tutadi. Xususan uning “Vaqfiya” asarida Husayn Bayqaro davridagi vaqf yerlari, soliq imtiyozlari hamda ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarga oid

qimmatli ma'lumotlar keltirilgan. Alisher Navoiy asarlariga qo'shimcha ravishda quyidagi asarlarda bu davrdagi soliq siyosatiga oid bir necha faktlar o'z aksini topgan. Bular Abdurazzoq Samarqandiy, Xondamir, Mirhond, Davlatshoh Samarqandiy, A. O'rinboyev, B.Valixo'jayev [1,2,3,4,] kabi muarrixlarning manbalarida bu davrdagi davlat boshqaruvi va soliq siyosati masalalari batafsil yotilgan.

Birlamchi tarixiy manbalar va zamonaviy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, Husayn bayqaro hukmronligi davrida soliq siyosati iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, unda ijtimoiy adolat tamoyillariga alohida etibor berilgan. Ayrim manbalarda soliq yig'ish amaliyotida mahalliy amaldorlar faoliyati bilan bog'liq kamchiliklar ham qayd qilib o'tilgan bo'lib, bu markaziy hokimiyat tomonidan nazoratni kuchaytirish zaruriyatini yuzaga keltirgan. Bunga misol tariqasida Sulton Husayn Mirzo Yodgor Muhammad (Yodgor Muhammad - Mirzo Yodgor Muhammad mirzo Sulton Muhammad ibn mirzo Boysung'ur ibn Shohrux mirzo ibn Amir Temur) isyonini bostirish uchun Astrobod va Bistom tomonlarga ketganida, Hirotida devon ishlarini boshqarish uchun tashlab ketgan vakili sohibi devon azim Xoja Abdulloh axtab devon boshqaruvchisi Xoja Qutbiddin 2-3 marta 300 ming kepakiy dinor undirganidan so'ng, vazirlik mansabidan taraqqiy topib, Xoja Tovus o'rniga a'lo devonga mushrif bo'ladi va devon lavozimida bo'lgan Xoja Nizomiddin bahtiyor Simnoniy bilan ittifoqlikda aholiga tutun puli xavola qiladilar. Belgilangan mablag'ni aholidan undirib olishda ularga juda katta tazyiqlar o'tkazadilar. Hatto xalq devon yoniga kelib qo'zg'alon ko'taradi. Bu habar Sulton Husaynga yetib borganidan so'ng, Qutbiddin Tovus qaytadan devon ishlariga rahbar bo'ladi [2;655]. Hukmdorlar bazan favqulodda soliqlar ham joriy qilgan bo'lib, asosan o'zaro urushlar natijasida bo'shab qolgan davlat xazinasini to'ldirish maqsadida ham bu soliqlar va qoshimcha to'lovlar tayin qilingan. Lekin bu hol har doim ham oddiy xalqqa manzur bo'lmasdan ularni siyon ko'targanliklari haqidagi ma'lumotlar ayrim manbalarda qayd qilingan. Husayn Bayqaro mamlakatdagi isyonlar tufayli harajatlar ko'payganligini hisobga olib, Hirot hokimi Muborizziddin Valibekka nishon yuborib, yangi harajatlar uchun Hirot va uning tevarak atrofidagi tumanlardan 100 ming dinor kepakiy to'plab jo'natishni buyuradi. Hirot hokimi tumanlardan faqat yarmini, qolganini esa aholidan sarmushar (jon solig'i) shaklida undirishga qaror qiladi. Bunda mehnatkash xalqqa judayam qiyin bo'lgan bir sharoitda Alisher Navoiy Hirot aholisi zimmasiga tushgan 50 ming dinorni o'z jamg'armasi hisobidan to'laydi [7;31]. Yuqoridagi manbalardan bilinib turibdiki Alisher Navoiy mamlakatdagi isyonlar bostirishda ham do'sti Husayn Bayqaroga katta yordam bergaligi o'z aksini topadi. Dehqonlar har yilgi soliqlardan tashqari askarlarni jang paytida g'alla bilan ta'minlashga ham majbur bo'lganlar. Bunday soliqlar alufa (ulufa) – deb atalib, lashkarlar, yo'lovchi mansabdorlar, elchilarga ot-ulovlariga beriladigan oziq-ovqat va yem-hashak bo'lib shu maqsadda xalqdan yig'iladigan soliqdir [5;50-73].

O'zaro urushlar va favqulodda qo'zg'alonlar paytida raiyatni tinchlantirish maqsadida ham oddiy xalqqa ma'lum bir soliq imtiyozlari berilgan. Misol uchun Sulton Husayn Mirzo hukmronligi davrida uning amaldorlari aholiga favqulodda soliq solgani uchun 1470-yilda Muhammad Yodgor boshchiligida Hirot aholisi

qo'zg'alon ko'taradi. Navoiyning sa'y-harakatlari va o'zboshimcha ma'murlarni jazolanishi bilan qo'zg'alon bostiriladi. Sulton Husayn farmon chiqarib Hirot va uning atrofiga yashovchi dehqonlar, muzoriylar va hunarmandlari ikki yilga soliqlardan va qo'shinni boqish uchun to'lanadigan to'lovlardan ozod qilishga majbur bo'ladi. Husayn Bayqaro hukmronligi davrida mamlakatda ko'plab qurulish ishlari amalga oshirilgan bo'lib. Bu qurulish ishlariga ketadigan harajatlar ham xalqdan yig'ib olingan [3;20]. 1469-yilda Hirot shahrida bir chahorbog' va qasr qurishga buyruq beradi. Qasr va bog' qurilishi uchun arkoni davlat va devon kishilari qurilish, oziq-ovqat, asbob-uskunalar harajatlarini viloyatlardan olinadigan yig'in – mutavajjihot ustiga havola qiladilar. Uni yig'ib olish uchun qattiq qo'lli muhossilarni tayin qiladilar va bu bog' qurilishi yakunlanganidan keyin xalq o'rtasida Jahonoroy nomi bilan Hirotida mashxur bo'ladi [2;670].

XULOSA

Husayn Bayqaro davridagi soliq siyosati davlat boshqaruvi samaradorligini oshirish, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash hamda ijtimoiy adolat tamoyillarini mustahkamlashda muhim tarixiy tajriba sifatida baholanishi mumkin bo'ladi. ayniqsa bu jarayonni amalga oshirishda hukmdorning do'sti va vaziri Alisher Navoiyning o'zni beqiyos bo'ladi. O'z mablag'lari hisobidan xalqqa yuklangan soliqlarni bir necha bor to'lab yuborganligini, mamlakatdagi isyonlarni bostirishda har doim hukmdorga yordamchi bo'lganligi yuqorida o'z aksini topdi. Ushbu maqola Temuriylar davri moliyaviy siyosatini o'rganishda muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi hamda kelgusidagi tadqiqotlar uchun istiqbolli yo'nalishlarni belgilab beradi.

FOYDALANILGAN MANBA VA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Alisher Navoiy. Vaqfiya. Tashkent, "Sharq", 2005.
2. Abdurazzoq Samarqandiy. Matlai Sa'dayn va majmai bahrayn. Fors tilidan tarjimon so'z boshi va izohlar muallifi A. O'rinboyev 2-jild, 1-2-qism (1429-1470-yillar voqaelari). – Tashkent, "O'zbekiston", 2008.
3. G'iyosiddin ibn Humomiddin Xondamir. Habib us-siyar. /fors rilidan tarjima va muqaddima muallifi: Jalil Hazratqulov, Ismoil Bekjonov/ (izohlar muallifi: Ashraf Ahmedov, Ismoil Bekjonov)T; "O'zbekiston", 2013.
4. Mirhond. Ravzat us-safo. Tashkent, "Fan", 1999.
5. Davlatshoh Samarqandiy. Tazkirat ash-shuaro, (B.Ahmedov tarjimasi) T; "Fan", 1967.
6. Toshmatov Sh va b. Soliq nazariyasi va tarixi. (O'quv qo'llanma). Tashkent, 2021. 31-b.
7. Madripov A, Fuzailova G. Manbashunslik. – Tashkent, 2008.
8. O'ljayeva Sh. Amir Temur va Temuriylar davrida milliy davlatchilikning rivojlanishi. Tashkent, 2005.
9. Boboyev X. O'zbek davlatchiligi tarixi. (birinchi kitob). Tashkent, 2004.
10. I. M. Niyazmetov va b. Soliq nazariyasi va tarixi. – T, "Chinor fayzi baland". – 2022.

Турдалиева Г. А.

Независимый исследователь кафедры «истории Узбекистана»

Ферганский государственный университет

gulasalturdaliyeva@gmail.com

**ОСОБЕННОСТИ НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКИ ГОСУДАРСТВА
ГЕРАТ В КОНЦЕ XV ВЕКА
(В ПЕРИОД ПРАВЛЕНИЯ ХУСЕЙНА БАЙКАРЫ)**

АННОТАЦИЯ

В статье анализируются основные принципы налоговой политики, реализованной в государстве Герат в конце XV века, на примере правления Хусейна Байкары. В исследовании рассматриваются процесс формирования налоговой системы в эпохи Тимуридов, виды налогов, порядок их взимания, а также их роль в управлении государственными финансами. Особое внимание уделяется экономической политике Хусейна Бакары, мерам, направленным на установление справедливой налоговой системы, и их влиянию на социально-экономическую жизнь общества. На основе исторических источников оценивается значение налоговой политики в условиях централизованного государственного управления и развития городов. Полученные результаты способствуют более глубоким пониманию системы финансового управления эпохи Тимуридов.

Ключевые слова: кепакый, динар сохиби диван, улуфа, Астрабад, Бистом, мушриф, мухоссил.

Turdaliyeva G. A.

Independent researcher at the department of «History of Uzbekistan»

Ferghana State University

gulasalturdaliyeva@gmail.com

**FEATURES OF TAX POLICY IN THE STATE OF HERAT AT THE END
OF THE 15th CENTURY (DURING THE REIGN OF HUSAYN BAYQARA)**

ABSTARCT

This article analyzes the fundamental principles of tax policy implemented in the Herat state at the end of the 15th century, using the reign of Husayn Bayqara as a case study. The research examines the formation of the tax system during the Timurid period, the types of taxes, the procedures of their collection, and their role in state financial administration. Particular attention is paid to Husayn Bayqara's economic policy and the measures aimed at establishing a fair tax system, as well as their impact on social and economic life. Based on historical sources, the article also evaluates the significance of tax policy in the context of centralized state governance and urban development. The findings contribute to a deeper understanding of the financial management system of the Timurid era.

Keywords: kepaki, dinar, sahib-i divan, ulufa, Astrabad, Bistom, mushrif, muhossil.